

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

نهادهای مالی زکات

در

کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران

نویسنده:

مهدی اسماعیل پور

با مقدمه:

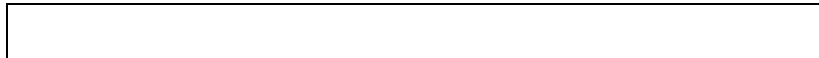
دکتر محمد مهدی عسکری

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com

نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران تألیف: مهدی اسمعیل پور
درهناشور: دانشگاه امام صادق (ع) طراح جلد: ویراستاری:
چاپ اول: ۱۳۹۰) قیمت: ۷۵۰۰۰ ریال) شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه) چاپ و صحافی: زلال کوثر
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۳۵-۷

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۹
مقدمه.....	۲۱
پیشگفتار.....	۲۳
بخش اول: پیش نیازهای فقهی ایجاد نهاد های مالی زکات.....	۲۷
فصل ۱. کلیات زکات.....	۲۹
۱. معنای زکات.....	۲۹
۱-۱. زکات در لغت.....	۲۹
۲-۱. زکات در اصطلاح.....	۳۰
۳-۱. آیا زکات، خمس اصطلاحی را نیز در برمی گیرد؟.....	۳۱
۲. تاریخچه زکات در اسلام.....	۳۲
۳. اهمیت زکات.....	۳۳
۱-۳. آیات.....	۳۳
۲-۳. روایات.....	۳۵
۴. مصارف زکات.....	۳۷
۵. چگونگی تقسیم زکات بین اصناف هشتگانه.....	۳۹
فصل ۲. منابع زکات.....	۴۱
مقدمه.....	۴۱
۱. اموال مشمول زکات در آیات و روایات.....	۴۲
۱-۱. اموال مشمول زکات واجب یا مستحب در قرآن کریم.....	۴۲

۶ □ نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران

- ۴۳..... ۲-۱. اموال مشمول زکات واجب یا مستحب در روایات.....
- ۴۳..... ۱-۲-۱. دسته اول.....
- ۴۳..... ۲-۲-۱. دسته دوم.....
- ۴۴..... ۳-۲-۱. دسته سوم.....
- ۴۴..... ۴-۲-۱. دسته چهارم.....
- ۴۵..... ۳-۱. راه‌های جمع بین روایات.....
- ۴۵..... ۱-۳-۱. تقیّه.....
- ۴۹..... ۲-۳-۱. درخور و جوب و وجود (اقتضاء و فعلیت).....
- ۵۰..... ۳-۳-۱. استحباب.....
- ۵۱..... ۴-۳-۱. تعیین به وسیله حاکم.....
۲. بررسی مقایسه‌ای اموال مشمول زکات در نزد مذاهب پنج‌گانه و فقه جدید اهل سنت.....
- ۵۲.....
- ۵۳..... ۱-۲. ثروت زراعی.....
- ۵۴..... ۲-۲. ثروت حیوانی.....
- ۵۴..... ۱-۲-۲. چهارپایان سه‌گانه.....
- ۵۴..... ۲-۲-۲. زکات عسل و فرآورده‌های حیوانی.....
- ۵۴..... ۳-۲. ثروت پولی و مالی.....
- ۵۴..... ۱-۳-۲. مسکوک طلا و نقره.....
- ۵۵..... ۲-۳-۲. پول‌های کاغذی (اسکناس و دیگر انواع پول).....
- ۵۶..... ۴-۲. ثروت تجاری (مال التّجارة).....
- ۵۷..... ۵-۲. ثروت معدنی و دریایی.....
- ۵۷..... ۱-۵-۲. معدن و وجوب حق در آن.....
- ۵۸..... ۲-۵-۲. گنج‌های مدفون شده.....
- ۵۸..... ۳-۵-۲. آنچه که از دریا استخراج می‌شود مانند لؤلؤ، مرجان و مروارید.....
- ۵۹..... ۶-۲. ثروت‌های جهان معاصر.....
- ۵۹..... ۱-۶-۲. مستغلات، عمارات و کارخانه‌ها و غیره.....
- ۶۰..... ۲-۶-۲. منفعت کسب.....
- ۶۱..... ۳-۶-۲. زکات سهام و اوراق قرضه.....

فهرست مطالب ۷۰

۶۲	۷-۲. ثروت جنگی (شامل غنایم جنگی).....
۶۳	۸-۲. ثروت حلال مخلوط به حرام.....
۶۳	۳. بررسی امکان تعمیم اموال مشمول زکات.....
۶۴	۱-۳. نظرات فقهای شیعه.....
۶۴	۱-۱-۳. فقهای قائل به حصر.....
۶۶	۲-۱-۳. فقهای قائل به تعمیم.....
۷۲	۲-۳. نظرات فقهای اهل سنت.....
۷۲	۱-۲-۳. فقهای قائل به حصر.....
۷۳	۲-۲-۳. فقهای قائل به تعمیم.....
۷۴	خلاصه و نتیجه فصل دوم.....
۸۵	فصل ۳. نقش حکومت در قبال زکات.....
۸۶	۱. آیات.....
۸۸	۲. روایات شیعه.....
۸۸	۱-۲. روایاتی که دیدگاه نخست یعنی پرداخت زکات به وسیله مالک به آن ها استناد می کند.....
۸۸	۱-۱-۲. روایاتی که دستور می دهد خود مالکان، زکات را به اهل آن برسانند.....
۸۸	۲-۱-۲. روایاتی که اجازه می دهند زکات دهند، زکاتش را از شهری به شهر دیگر ببرد.....
۸۸	۳-۱-۲. روایت هایی که وکالت از سوی مالک را در بخش زکات بین اهل آن جایز می شمارند.....
۸۹	۴-۱-۲. روایاتی که خریدن و آزاد کردن برده را از راه زکات جایز می شمارند.....
۹۰	۲-۲. روایاتی که دیدگاه دوم یعنی پرداخت زکات به امام و حاکم به آن ها استناد می کند.....
۹۰	۱-۲-۲. دسته اول.....
۹۱	۲-۲-۲. دسته دوم.....
۹۱	۳-۲-۲. دسته سوم.....
۹۱	۴-۲-۲. دسته چهارم.....
۹۲	۵-۲-۲. دسته پنجم.....

- ۹۲..... ۶-۲-۲. دسته ششم.....
- ۹۲..... ۳. روایات اهل سنت.....
- ۹۳..... ۴. نظرات فقهای متقدم.....
- ۹۳..... ۱-۴. فقهایی که قائل به پرداخت زکات به وسیله مالک هستند.....
- ۹۴..... ۱-۱-۴. دلایل دیدگاه نخست یعنی پرداخت زکات به وسیله مالک.....
- ۹۴..... ۱-۱-۱-۴. آیات.....
- ۹۴..... ۲-۱-۱-۴. روایات.....
- ۹۴..... ۳-۱-۱-۴. سیره مسلمانان.....
- ۹۵..... ۴-۱-۱-۴. اصل.....
- ۹۵..... ۵-۱-۱-۴. اجماع.....
- ۹۵..... ۶-۱-۱-۴. مشخص بودن مصارف زکات در قرآن.....
- ۹۶..... ۲-۱-۴. نقد و بررسی دلیل ها.....
- ۹۶..... ۱-۲-۱-۴. پاسخ دلیل نخست.....
- ۹۶..... ۲-۲-۱-۴. پاسخ دلیل دوم.....
- ۹۷..... ۳-۲-۱-۴. پاسخ دلیل سوم (سیره).....
- ۹۷..... ۴-۲-۱-۴. پاسخ دلیل چهارم (اصل).....
- ۹۷..... ۵-۲-۱-۴. پاسخ دلیل پنجم (اجماع).....
- ۹۸..... ۶-۲-۱-۴. پاسخ دلیل ششم (مشخص بودن مصارف زکات در قرآن).....
- ۹۸..... ۲-۴. فقهایی که قائل به پرداخت زکات به امام علیه السلام و حاکم اسلامی هستند.....
- ۱۰۰..... ۱-۲-۴. دلایل دیدگاه دوم (پرداخت زکات به حاکم اسلامی).....
- ۱۰۰..... ۱-۱-۲-۴. آیات قرآن.....
- ۱۰۰..... ۲-۱-۲-۴. روایات.....
- ۱۰۰..... ۳-۱-۲-۴. سیره.....
- ۱۰۰..... ۱-۳-۱-۲-۴. سیره پیامبر صلی الله علیه و آله.....
- ۱۰۱..... ۲-۳-۱-۲-۴. سیره امام علی علیه السلام.....
- ۱۰۲..... ۳-۳-۱-۲-۴. سیره مسلمانان.....
- ۱۰۲..... ۴-۱-۲-۴. فلسفه تشریح زکات.....
- ۱۰۳..... ۵. نظرات مراجع و فقهای معاصر.....

فهرست مطالب □ ۹

۱۰۳	۱-۵. امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۱۰۴	۲-۵. آیت الله خویی.....
۱۰۴	۳-۵. آیت الله اراکی.....
۱۰۴	۴-۵. آیت الله گلپایگانی.....
۱۰۴	۵-۵. شهید صدر.....
۱۰۵	۶-۵. آیت الله حسینعلی منتظری.....
۱۰۵	۷-۵. آیت الله خامنه‌ای.....
۱۰۵	۸-۵. آیت الله مکارم شیرازی.....
۱۰۶	۹-۵. آیت الله فاضل لنکرانی.....
۱۰۶	۱۰-۵. آیت الله تبریزی.....
۱۰۶	۱۱-۵. آیت الله سیستانی.....
۱۰۶	۱۱-۵. آیت الله بهجت.....
۱۰۶	۱۲-۵. آیت الله وحید خراسانی.....
۱۰۶	۱۳-۵. آیت الله صافی.....
۱۰۶	۱۴-۵. آیت الله مظاهری.....
۱۰۷	۱۵-۵. آیت الله نوری همدانی.....
۱۰۷	۱۶-۵. آیت الله موسوی اردبیلی.....
۱۰۷	۱۷-۵. آیت الله صانعی.....
۱۰۷	۱۸-۵. آیت الله امینی.....
۱۰۷	۱۹-۵. علامه جعفری.....
۱۰۷	۲۰-۵. محسن قرائتی.....
۱۰۸	۶. برخی مسائل مهم.....
۱۱۱	خلاصه و نتیجه فصل سوم.....
۱۱۳	بخش دوم: بررسی زکات در کشورهای اسلامی.....
۱۱۵	فصل ۴. بررسی قوانین زکات در کشورهای اسلامی.....
۱۱۵	۱. سیر تکاملی قوانین زکات.....
۱۱۵	۱-۱. سودان.....

- ۱-۲. اردن ۱۱۶
- ۱-۳. یمن ۱۱۷
- ۱-۴. مالزی ۱۱۷
- ۱-۵. پاکستان ۱۱۷
- ۱-۶. عربستان سعودی ۱۱۸
- ۱-۷. کویت ۱۱۸
- ۱-۸. مصر ۱۱۹
۲. اصول کلی و عمومیقوانین زکات ۱۱۹
- ۲-۱. نهادهایی که به الزام قانون، جمعآوری زکات را بر عهده دارند. ۱۱۹
- ۲-۲. نهادهایی که مسئولیت جمع آوری زکات داوطلبانه را بر عهده دارند. ۱۱۹
۳. چگونگی صدور این قوانین و قدرت قانونی آن ۱۲۰
- ۳-۱. الزام قانونی به پرداخت یا پرداخت داوطلبانه ۱۲۰
- ۳-۲. صلاحیت تفسیر نصوص وارده در قوانین و مقررات ۱۲۱
- ۳-۲-۱. کشورهای که پرداخت زکات در آنها الزامی است ۱۲۱
- ۳-۲-۲. لیبی ۱۲۱
- ۳-۲-۳. سودان ۱۲۱
- ۳-۲-۳. پاکستان ۱۲۱
- ۳-۲-۴. عربستان سعودی ۱۲۲
- ۳-۲-۵. مالزی ۱۲۲
- ۳-۲-۲. کشورهای که پرداخت زکات در آنها اختیاری است. ۱۲۲
- ۳-۳. بهره‌مندی زکات از حمایت‌های مقررّه اموال عمومی ۱۲۳
- ۳-۴. ادغام اداره جمع‌آوری و توزیع زکات یا تفکیک آن دو ۱۲۳
- ۳-۴-۱. نهادهایی که پرداخت زکات در آنها الزامی است ۱۲۳
- ۳-۴-۲. نهادهایی که پرداخت زکات در آنها اختیاری است. ۱۲۳
۴. اصول کلی قوانین زکات در بخش جمع‌آوری ۱۲۴
- ۴-۱. نوع اموالی که زکات آنها واجب است و چگونگی پرداخت ۱۲۴
- ۴-۲. ضمانت اجرایی قوانین زکات و مجازات‌ها ۱۲۶
- ۴-۳. موارد بخشودگی و عدم پرداخت ۱۲۷

۱۲۸.....	۴-۴. تدابیر تعیین مقدار زکات و تدوین اظهارنامه‌های لازم.....
۱۲۸.....	۴-۵. اعتراض به احکام نهاد زکات.....
۱۲۹.....	۵. اصول کلی قوانین زکات در بخش توزیع.....
۱۲۹.....	۵-۱. گروه‌هایی که زکات در میان آن‌ها توزیع می‌شود و ابزارهای توزیع.....
۱۳۱.....	۵-۲. توزیع محلی زکات و ضوابط جابجایی آن.....
۱۳۱.....	خلاصه و نتایج فصل چهارم.....
۱۳۵.....	۵. مدیریت و سازمان‌دهی اداری زکات.....
۱۳۶.....	۱. یمن.....
۱۳۸.....	۲. عربستان سعودی.....
۱۴۲.....	۳. سودان.....
۱۴۵.....	۴. پاکستان.....
۱۴۶.....	۴-۱. شورای مرکزی زکات.....
۱۴۷.....	۴-۲. کمیته زکات استان.....
۱۴۷.....	۴-۳. کمیته جمع‌آوری زکات.....
۱۴۸.....	۴-۴. کمیته‌های محلی زکات.....
۱۴۹.....	۴-۵. هزینه‌های اداری.....
۱۴۹.....	۵. مالزی.....
۱۵۲.....	۶. کویت.....
۱۵۲.....	۶-۱. ویژگی‌های اداری.....
۱۵۳.....	۶-۲. ساختار اداری.....
۱۵۴.....	۶-۳. نقش کمیته‌های داوطلب محلی.....
۱۵۴.....	۶-۴. هزینه‌های اداری و کارکنان.....
۱۵۴.....	۶-۵. تبلیغات و آگهی.....
۱۵۵.....	۷. مصر.....
۱۵۷.....	۷-۱. چگونگی تشکیل کمیته زکات.....
۱۵۸.....	خلاصه و نتیجه فصل پنجم.....
۱۶۳.....	۶. جمع‌آوری و توزیع زکات در کشورهای اسلامی.....
۱۶۴.....	۱. جمع‌آوری زکات.....

۱۲ □ نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران

- ۱-۱. کشورهایی که پرداخت زکات در آنها الزامی است. ۱۶۴.....
- ۱-۱-۱. یمن. ۱۶۴.....
- ۱-۱-۱-۱. زکات کشتزارها و باغها. ۱۶۴.....
- ۱-۱-۱-۲. زکات چهارپایان. ۱۶۴.....
- ۱-۱-۱-۳. زکات باطن. ۱۶۵.....
- ۱-۱-۱-۳-۱. زکات نقدین. ۱۶۵.....
- ۱-۱-۱-۳-۲. زکات اموال تجاری. ۱۶۵.....
- ۱-۱-۱-۴. زکات فطره. ۱۶۵.....
- ۱-۱-۱-۵. اموال استثنا شده از زکات. ۱۶۵.....
- ۲-۱-۱. عربستان سعودی. ۱۶۶.....
- ۱-۲-۱-۱. زکات الزامی. ۱۶۶.....
- ۲-۲-۱-۱. اموال استثناء شده از زکات. ۱۶۶.....
- ۳-۲-۱-۱. روش های جمع آوری زکات. ۱۶۷.....
- ۱-۳-۲-۱-۱. روش جمع آوری زکات چهارپایان. ۱۶۷.....
- ۲-۳-۲-۱-۱. روش های جمع آوری زکات کشتزارها و اثمار. ۱۶۷.....
- ۳-۳-۲-۱-۱. زکات اموال تجاری. ۱۶۸.....
- ۴-۳-۲-۱-۱. زکات درآمدهای آزاد خدماتی. ۱۶۸.....
- ۳-۱-۱. سودان. ۱۶۹.....
- ۱-۳-۱-۱. توسعه‌ی گستره زکات. ۱۶۹.....
- ۲-۳-۱-۱. اموال باطنی. ۱۶۹.....
- ۳-۳-۱-۱. اموال استثنا شده از زکات. ۱۷۰.....
- ۴-۳-۱-۱. روش جمع آوری زکات. ۱۷۱.....
- ۱-۴-۳-۱-۱. زکات از منبع. ۱۷۱.....
- ۲-۴-۳-۱-۱. نظام تخمین در زراعت. ۱۷۲.....
- ۳-۴-۳-۱-۱. زکات اموال تجاری. ۱۷۲.....
- ۴-۴-۳-۱-۱. روش جمع آوری زکات فطره. ۱۷۲.....
- ۴-۱-۱. پاکستان. ۱۷۳.....
- ۱-۴-۱-۱. اموال مشمول زکات. ۱۷۳.....

فهرست مطالب □ ۱۳

۱۷۴	۱-۴-۲. اموال استثنا شده از زکات
۱۷۵	۱-۴-۳. روش‌های جمع‌آوری زکات و عشر
۱۷۵	۱-۴-۳-۱. برنامه جمع‌آوری زکات
۱۷۵	۱-۴-۳-۲. روش جمع‌آوری عشر
۱۷۶	۱-۱-۵. مالزی
۱۷۶	۱-۱-۵-۱. اموال مشمول زکات
۱۷۷	۱-۱-۵-۲. اموال استثنا شده از زکات
۱۷۷	۱-۱-۵-۳. روش‌های جمع‌آوری زکات در مالزی
۱۷۸	۱-۲. کشورهایی که پرداخت زکات در آن‌ها به صورت اختیاری است
۱۷۸	۱-۲-۱. کویت
۱۷۹	۱-۲-۱-۱. روش‌های جمع‌آوری
۱۸۰	۱-۲-۲. چگونگی برقرار کردن ارتباط
۱۸۰	۲-۲-۱. مصر
۱۸۱	۱-۲-۲-۱. اموال مشمول زکات
۱۸۱	۱-۲-۲-۲. روش‌های جمع‌آوری زکات
۱۸۲	خلاصه و نتیجه
۱۹۳	فصل ۷. جمع‌آوری و توزیع زکات در کشورهای اسلامی
۱۹۳	۱. اصناف زکات
۱۹۳	۲. توزیع زکات
۱۹۳	۱-۲. یمن
۱۹۴	۱-۲-۱. روش توزیع
۱۹۴	۲-۲. مالزی
۱۹۴	۱-۲-۲. مسئولیت توزیع و مصرف زکات
۱۹۵	۲-۲-۲. مصارف و مقدار زکات
۱۹۵	۳-۲. عربستان سعودی
۱۹۵	۱-۳-۲. روش توزیع
۱۹۶	۴-۲. پاکستان
۱۹۷	۱-۴-۲. روش‌های توزیع و هزینه‌های اداری و پرسنلی

- ۲۰۰..... ۲-۴-۲. ضوابط توزیع
- ۲۰۰..... ۵-۲. سودان
- ۲۰۱..... ۶-۲. کویت
- ۲۰۱..... ۱-۶-۲. توزیع داخلی
- ۲۰۲..... ۱-۱-۶-۲. کمک‌های ماهیانه به صورت مستمری
- ۲۰۲..... ۲-۱-۶-۲. کمک‌های مقطوع
- ۲۰۲..... ۳-۱-۶-۲. قرض‌الحسنه
- ۲۰۳..... ۴-۱-۶-۲. کمک به خانواده‌های متعفف
- ۲۰۳..... ۵-۱-۶-۲. جمع‌آوری و توزیع تبرّعات عینی
- ۲۰۳..... ۶-۱-۶-۲. طرح‌های دوره‌ای
- ۲۰۳..... ۱-۶-۱-۶-۲. طرح افطاری ماه رمضان
- ۲۰۳..... ۲-۶-۱-۶-۲. طرح زکات فطر
- ۲۰۴..... ۳-۶-۱-۶-۲. طرح قربانی
- ۲۰۴..... ۴-۶-۱-۶-۲. ضیوف الرحمن
- ۲۰۴..... ۵-۶-۱-۶-۲. طرح آبرسانی در خیابان‌ها
- ۲۰۴..... ۲-۶-۲. توزیع خارجی
- ۲۰۴..... ۱-۲-۶-۲. بخش هیأت‌ها و طرح‌های اسلامی
- ۲۰۵..... ۲-۲-۶-۲. طرح سرپرستی ایتم
- ۲۰۵..... ۳-۲-۶-۲. بخش صندوق دانشجو
- ۲۰۶..... ۷-۲. مصر
- ۲۰۶..... ۱-۷-۲. روش‌های توزیع
- ۲۰۶..... ۱-۱-۷-۲. پرداخت از طریق حساب‌های زکات در بانک
- ۲۰۶..... ۲-۱-۷-۲. پرداخت در مقر کمیته
- ۲۰۷..... ۳-۱-۷-۲. پرداخت در منزل نیازمند
- ۲۰۷..... ۴-۱-۷-۲. پرداخت از طریق حوالجات پستی
- ۲۰۸..... خلاصه و نتیجه فصل ششم (توزیع زکات)

۲۱۵.....	بخش سوم: بررسی وضعیت فعلی زکات در ایران و ارائه الگو.
۲۱۷.....	فصل ۸. بررسی وضعیت فعلی زکات در ایران.
۲۱۷.....	۱. تاریخچه زکات در جمهوری اسلامی ایران.
۲۱۹.....	۲. بررسی قانون زکات در ایران.
۲۱۹.....	۱-۲. مبانی حقوقی و قانونی تدوین قانون زکات در ایران.
۲۱۹.....	۱-۱-۲. مبانی دینی (قرآن و حدیث).
۲۱۹.....	۲-۱-۲. سند چشم‌انداز (۲۰ ساله).
۲۱۹.....	۳-۱-۲. اساسنامه کمیته امداد امام خمینی <small>علیه السلام</small> .
۲۲۰.....	۲-۲. آیین نامه زکات.
۲۲۵.....	۱-۲-۲. شرح وظایف سازمان‌های عضو ستاد استان.
۲۲۹.....	۲-۲-۲. ماده ۸- جمع‌آوری.
۲۲۹.....	۳-۲-۲. ماده ۹- موارد مصرف زکات.
۲۳۰.....	۴-۲-۲. ماده ۱۰.
۲۳۰.....	۳-۲. نقدی بر آیین‌نامه زکات در ایران.
۲۳۴.....	۴-۲. گام‌هایی در جهت تدوین قانون زکات ایران.
۲۳۵.....	۱-۴-۲. طرح زکات ارائه شده به مجلس.
۲۳۷.....	۲-۴-۲. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی درباره‌ی طرح زکات.
۲۳۸.....	۳. ساختار اداری زکات در ایران.
۲۳۹.....	۱-۳. سطح ملی.
۲۳۹.....	۲-۳. سطح استانی.
۲۳۹.....	۳-۳. سطح شهرستان، بخش یا دهستان.
۲۴۴.....	۴. جمع‌آوری و توزیع زکات در ایران.
۲۴۴.....	۱-۴. جمع‌آوری زکات.
۲۴۴.....	۱-۱-۴. اموال مشمول زکات.
۲۴۵.....	۲-۱-۴. سازمان جمع‌کننده زکات در ایران.
۲۴۵.....	۳-۱-۴. میزان زکات جمع‌آوری شده توسط ستاد زکات از ابتدا تاکنون.
۲۴۷.....	۴-۱-۴. روش‌های جمع‌آوری زکات در ایران.

۲۴۷	۱-۴-۱-۴	دریافت نقدی
۲۴۸	۲-۴-۱-۴	دریافت عین مال زکوی
۲۴۸	۲-۴	توزیع زکات
۲۴۹	۱-۲-۴	نحوه توزیع زکات از سال ۸۳ تا ۸۶
۲۴۹	۲-۲-۴	نحوه اجرای طرح‌های عمرانی توسط ستاد زکات
۲۵۰	۳-۲-۴	نقدی پیرامون نحوه‌ی توزیع زکات
۲۵۳		فصل ۹. ارائه الگو و نتیجه‌گیری
۲۵۳		مقدمه
۲۵۶	۱	بررسی کمیته امداد امام خمینی <small>رحمته‌الله</small>
۲۵۶	۱-۱	تاریخچه
۲۵۶	۲-۱	منابع مالی این نهاد
۲۵۷	۳-۱	ارکان کمیته امداد امام خمینی <small>رحمته‌الله</small>
۲۵۸	۴-۱	اهداف و وظایف
۲۵۹	۵-۱	فعالیت‌های عمده
۲۵۹	۱-۵-۱	امور حمایتی
۲۵۹	۱-۱-۵-۱	فصل حمایت‌های مستمر
۲۵۹	۲-۱-۵-۱	فصل حمایت‌های غیر مستمر و موردی
۲۶۰	۳-۱-۵-۱	فصل تأمین مسکن مدد جوئی
۲۶۰	۴-۱-۵-۱	فصل اشتغال و خودکفائی
۲۶۱	۵-۱-۵-۱	فصل فرهنگی و آموزشی
۲۶۱	۶-۱-۵-۱	فصل بهداشت و درمان و امور بیمه
۲۶۱	۷-۱-۵-۱	فصل حمایت‌های خارج از کشور
۲۶۱	۲-۵-۱	امور پشتیبانی
۲۶۱	۱-۲-۵-۱	فصل تحقیقات و خدمات مدیریت
۲۶۱	۲-۲-۵-۱	فصل جلب مشارکت‌های مردمی
۲۶۱	۳-۲-۵-۱	فصل خدمات اداری و پشتیبانی
۲۶۱		۲. ارائه الگو
۲۶۲	۱-۲	ارکان ستاد زکات

فهرست مطالب □ ۱۷

۲۶۲.....	۱-۱-۲. شورای مرکزی.....
۲۶۶.....	۲-۲. ارکان دبیرخانه ستاد زکات.....
۲۶۷.....	۱-۲-۲. دبیر ستاد زکات.....
۲۶۸.....	۲-۲-۲. معاونت جمع آوری زکات.....
۲۶۹.....	۳-۲-۲. معاونت توزیع زکات.....
۲۷۰.....	۴-۲-۲. معاونت اطلاع رسانی و تبلیغات.....
۲۷۰.....	۵-۲-۲. معاونت برنامه ریزی و فناوری اطلاعات.....
۲۷۰.....	۶-۲-۲. اداره نظارت و بازرسی.....
۲۷۱.....	۳. جمع بندی، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات.....
۲۷۱.....	۱-۳. جمع بندی و نتیجه گیری.....
۲۷۶.....	۲-۳. ارائه پیشنهادات.....
۲۸۱.....	جمع بندی پایانی.....
۲۸۳.....	منابع.....
۲۹۳.....	نمایه.....

۱۸ □ نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. ازاین منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت **مکتب علمی امام صادق علیه السلام** را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

یکی از مهم‌ترین واجبات مالی اسلام، عبارت از زکات است. با ملاحظه آیات قرآنی که در آن‌ها امر به ادای زکات شده است و نیز روایات رسیده از معصومین علیهم‌السلام، اهمیت آن روشن می‌شود. از حضرت صادق علیه‌السلام نقل شده که فرموده‌اند: «مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ شَيْئاً أَشَدَّ عَلَيْهِمْ مِنَ الزُّكَاةِ وَ فِيهَا تَهْلِكُ عَامَّتُهُمْ».^۱

تشریح زکات در سال دوم هجری و توسط آیه «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً»^۲ صورت گرفت ولی منابع و متعلقات آن از سوی شارع مقدس در قرآن کریم به طور صریح نیامده است. از طرف دیگر، بر خلاف مالیات‌های متداول، مصارف زکات از سوی خداوند متعال در آیه «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»^۳ تبیین شده است. جمع آوری و توزیع زکات در دوران حکومت حضرت رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و امیرالمؤمنین علیه‌السلام در نهایت دقت صورت می‌گرفته است و در زمان خلفا نیز تا حدودی این نظام مالی اجرا می‌شد. در زمان معاصر اجرای این فریضه الهی

۱. کافی، ج ۷، صفحه ۹.

۲. توبه، ۱۰۳.

۳. توبه، ۶۰.

هر چند به طور ناقص، در بسیاری از کشورهای مسلمان مورد توجه قرار گرفته ولی متأسفانه در کشور ما چندان توجهی بدان نشده است. مصادیق متعلقات زکات در زمان معاصر کدامند؟ آیا اصناف مستحقین زکات در حال حاضر وجود دارند؟ چه نهادی مسئولیت جمع‌آوری و توزیع زکات را بر عهده دارد؟ پاسخ به سؤالات بالا، شروط لازم برای اجرای نظام زکات در یک جامعه اسلامی است.

کتاب حاضر که برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد جناب آقای اسماعیل پور می‌باشد، در جهت پاسخ گویی به سؤالات فوق‌الذکر با بهره‌گیری از آراء فقهای عظام شیعه در دوره‌های مختلف و زمان حال و نیز تجارب ستاد زکات و با هدایت‌های حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای قرائتی تدوین شده است.

به امید روزی که زکات به عنوان یک واجب الهی و یکی از منابع اصلی تأمین مالی حکومت اسلامی در کشور جمهوری اسلامی ایران در جایگاه واقعی خود قرار گیرد.

محمد مهدی عسگری

ربیع‌الاول ۱۴۳۳ هجری قمری

پیشگفتار

همان‌طور که می‌دانید نظام‌های مالی از بازارهای مالی^۱، نهادهای مالی^۲ و ابزارهای مالی^۳ تشکیل شده‌اند. نظام مالی اسلامی نیز شبکه‌ای از بازارهای مالی، نهادهای مالی و ابزارهای مالی است که در چارچوب اصول و مبانی اسلامی، وظیفه نقل و انتقال وجوه را از جایی که مازاد وجوه وجود دارد، به جایی که کمبود وجوه وجود دارد، تسهیل و هدایت می‌کند. فلسفه نظام مالی اسلامی تنها به ارتباط عوامل تولید و رفتار اقتصادی محدود نمی‌شود؛ در حالی که نظام‌های مالی کلاسیک بر جنبه‌های اقتصادی و مالی تمرکز دارند؛ نظام اسلامی بر روی مسائل اخلاقی، رفتاری، اجتماعی و مذهبی نیز تاکید مشابهی دارد تا جامعه از برابری و وضعیت مناسبی در سطح عموم برخوردار شود.^۴

زکات یکی از واجبات دین مقدس اسلام است که در بسیاری از آیات قرآن، هم‌ردیف نماز ذکر گردیده و به آن پرداخته شده است و در نظام مالی

-
1. Financial market
 2. Financial institution
 3. Financial instrument

۴. آرام، محمد و صالح آبادی، علی، اصول مدیریت مالی اسلامی و ابزارهای آن، مرکز تحقیقات

دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ۱۳۸۰

اسلامی از جایگاه بسیار بالایی برخوردار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت زکات یکی از منابع اصلی تأمین مالی در اسلام است.

در کشور ما تاکنون زکات به صورت نظام‌مند جمع‌آوری، اداره و توزیع نشده است در حالی که در بسیاری از کشورهای اسلامی، نهادهای مالی زکات به عنوان یکی از نهادهای مالی اسلامی در حال فعالیت هستند و اقدام به جمع‌آوری، اداره و توزیع زکات می‌نمایند.^۱ به همین دلیل ایجاد نهادهای مالی زکات در کشور ما نیز به منظور جمع‌آوری، اداره و توزیع زکات ضروری به نظر می‌رسد.

در این کتاب بر آنیم که به منظور افزایش بهره‌وری و برخورداری از کارایی و اثربخشی در حوزه‌های جمع‌آوری، اداره و توزیع زکات، ایجاد نهادهای مالی زکات در کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد.

لازم به ذکر است در این کتاب، پیش فرض آن است که دریافت زکات از شئون حکومت و دولت اسلامی است.^۲

در این کتاب، هدف ارائه الگویی جهت ایجاد نهادهای مالی زکات در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد تا با کمک این نهادهای، جمع‌آوری، توزیع و اداره زکات سامان یابد و زکات بتواند نقش اصلی خود را در جامعه اسلامی ایفا کند از این رو این کتاب در سه بخش به شرح ذیل ساماندهی شده است:

بخش نخست: بررسی نیازهای فقهی ایجاد نهادهای مالی زکات:

۱. الفرضای، یوسف، لکی تنجیح موسسه الزکاة فی التطبيق المعاصر، البنك الاسلامی للتنمیه. المعهد الاسلامی للبحوث و التدريب، جده، ۱۴۱۵

۲. در پایان نامه دیگری این فرضیه به طور کامل مطرح و به اثبات رسیده است. عسکری، محمد مهدی، مقایسه تحلیلی آثار اقتصادی زکات و مالیه تورمی، پایان نامه دکتری دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ۱۳۸۰

در این بخش پیش نیازهای فقهی ایجاد نهادهای بررسی خواهد شد. این بخش شامل سه فصل است:

در فصل نخست، ابتدا مفهوم زکات بیان شده است. سپس به تاریخچه‌ی زکات در اسلام اشاره شده است، در ادامه به اهمیت زکات از دیدگاه آیات و روایات اشاره شده است و در پایان این فصل، مصارف زکات و چگونگی تقسیم آن بین اصناف هشتگانه در نزد مذاهب پنج‌گانه اسلام و فقه جدید اهل سنت بررسی شده است.

در فصل دوم، به منابع زکات اشاره شده است. برای این منظور ابتدا اموال مشمول زکات در آیات و روایات بررسی شده است. سپس به مقایسه اموال مشمول زکات در نزد مذاهب اسلامی و فقه جدید اهل سنت پرداخته شده است و در پایان نظریه تعمیم زکات به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل سوم نقش حکومت در قبال زکات بررسی شده است. بدین منظور، دو نظریه‌ای که در این زمینه وجود دارد، مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا نظریه پرداخت زکات به وسیله مالک بررسی شده است و دلایل کسانی که این نظریه را پذیرفته‌اند، مورد نقد و بررسی قرار گرفته است و سپس نظریه پرداخت زکات به امام و حاکم اسلامی مطرح و دلایل آن بررسی می‌شود.

بخش دوم: بررسی نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی:
در این بخش نهادهای مالی زکات در کشورهای اسلامی بررسی می‌شود.

این بخش شامل سه فصل است:

فصل چهارم: بررسی قوانین زکات در کشورهای اسلامی

فصل پنجم: مدیریت و سازماندهی اداری زکات

فصل ششم: جمع‌آوری و توزیع زکات در کشورهای اسلامی

بخش سوم: بررسی وضعیت فعلی زکات در جمهوری اسلامی ایران و
ارائه الگو:

این بخش شامل دو فصل است:

فصل هفتم: بررسی وضعیت فعلی زکات در جمهوری اسلامی ایران

فصل هشتم: ارائه الگو، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

در پایان بر خود لازم می‌دانم از اساتید عزیزم حضرت حجت الاسلام و
المسلمین محسن قرائتی و جناب آقای دکتر عسکری که در تهیه و تدوین
این کتاب که برگرفته از پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد اینجانب است مرا
یاری کرده‌اند و نیز جناب آقای توسلی که از کتاب ایشان در بخش دوم این
کتاب بهره برده‌ام کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

امید است این اثر ناقابل مقبول درگاه حضرت حق قرار گیرد و بتواند
تأثیری هر چند ناچیز را در زمینه جمع‌آوری و توزیع زکات داشته باشد.
به امید روزی که به این واجب الهی فراموش شده، به‌طور کامل عمل
شود و به کمک آن، فقر از جامعه اسلامی مان رخت بر بندد و دیگر فقیری
باقی نماند. ان‌شاءالله

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

مهدی اسماعیل پور

بهار ۱۳۹۱

بخش اول:

پیش نیازهای فقهی ایجاد نهاد های مالی زکات

کلیات زکات

۱. معنای زکات

۱-۱. زکات در لغت

ریشه زکات از زیاد است و معنای آن در لغت زیاد و رشد یافتن است.^۱ در مقایسه اللغة آمده که «زاء و کاف و حرف معتل اصل است و دلالت بر نماء و زیاد می کند^۲ شوکانی در نیل الاوطار می گوید: «هنگامی که چیزی رشد کند و زیاد شود می گوئیم» زکا الشیء، و هنگامی که شخصی نیکو و لایق می شود می گوئیم «زکی فلان»، و به معنای تطهیر هم وارد شده است.^۳ در مفردات راغب آمده «اصل زکات حاصل از برکت خداوندی است گفته می شود «زکا الزرع یزکوا» در هنگامی که زرع رشد نموده و برکت پیدا می کند»^۴

۱. الشرباصی، احمد - المعجم الاقتصادي - دارالجيل - بیروت - ۱۴۰۱ هـ ق - ۱۹۸۱ م.

۲. ابن زکریا، ابوالحسین احمد بن فارس - معجم مقاییس اللغة - دفتر تبلیغات اسلامی - قم، ۱۴۰۴ هـ ق.

۳. الشوکانی، محمد بن علی بن محمد - نیل الاوطار، مصر ۱۳۴۷ هـ ق - المجلد الرابع - کتاب الزکاه - ص ۹۷.

۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد - مفردات الفاظ قرآن - مرتضوی - تهران - ۱۳۷۳ هـ ق.

در بعضی از آیاتی که در شأن زکات نازل شده است از آن به «صدقه» تعبیر گردیده است: مثل آیه ۱۰۳ سوره توبه که می‌گوید: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً» یا آیه ۶۰ سوره توبه که می‌گوید: «أَنْمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ...»^۱. مسلمانان عامل زکات را مصدق می‌نامیدند، زیرا وی صدقات را جمع‌آوری و توزیع می‌کند. در لسان العرب آمده: «به کسی که صدقات را جمع‌آوری کرده و در بین سهم بران توزیع می‌کند مصدق می‌گویند».^۲

۱-۲. زکات در اصطلاح

در مجمع البحرین آمده: «در اصطلاح شرع زکات صدقه خاصی است که به اصل شرع اندازه‌اش مشخص شده است هم در مال است و هم در ذمه برای اینکه آن دو را پاک کند. زکات مال پاک کننده مال است و زکات فطره پاک کننده بدن».^۳

محقق حلی می‌گوید: «زکات در لغت به معنای زیاد، نمو و تطهیر است و در شرع اسم حقی است که در مال واجب است. در وجوب آن، نصاب معتبر است و زکات نامیده شده است زیرا به سبب آن ثواب زیاد می‌شود و مال از حق مساکین و پرداخت کننده آن از گناه پاک می‌شود».^۴

حاج آقا رضا همدانی در مصباح الفقیه می‌گوید: «زکات در لغت به معنای طهارت و نمو است و در عرف اهل شرع اسم حقی است که در نزد اهل شرع شناخته شده است و به نص کتاب و سنت متواتر در نزد آنها ثابت شده است و همانند نماز و روزه از ضروریاتی است که منکر آن از

۱. طبرسی، ابوعلی فضل بن حسن - مجمع البیان فی تفسیر القرآن - دارالمعرفه - ج ۵ - ص ۶۴

۲. ابن منظور - لسان العرب - الدار المصریه للتألیف و الترجمة - القاهرة - ج ۴ - ص ۲۴۱۹.

۳. الطریحی، فخر الدین - مجمع البحرین - دفتر نشر فرهنگ اسلامی - ۱۴۰۸ هـ ق / ۱۳۶۷ هـ ش - ص ۲۸۳.

۴. المحقق الحلی - المعتبر فی شرح المختصر - مؤسسه سید الشهداء قم - ج ۳ - ص ۱.

جماعت مسلمین خارج می‌شود^۱ و یا به تعبیری دیگر «مقدار مخصوصی است که در صورت احراز شرایط خاص، درخواست می‌شود از مال خارج شود^۲. در معجم اقتصادی اسلامی چنین آمده: «زکات حقی است واجب در مال خاصی برای گروهی مخصوص در یک وقت مخصوص»^۳.

زکات، یک واجب دینی الزام آور و «حقّ الله المعلوم» در مال مسلمانان است، به شرط اینکه سال قمری بر آن گذشته و داخل نصاب تعریف شده گردیده باشد. در اسلام، از آن نظر به این پرداخت «زکات» می‌گویند که وسیله پاک کردن اموال افراد از حقوق نیازمندان و نیز وسیله افزون شدن و رشد یافتن اموال آنان است. قرطبی در این باره می‌گوید: «زکات از تزکیه اخذ شده و معنایش تطهیر است. مثل این است که خارج کننده زکات از مال، آن مال را از تبعات حقی که خداوند در آن برای مساکین و دیگران قرار داده است پاک می‌کند»^۴.

۱-۳. آیا زکات، خمس اصطلاحی را نیز در برمی‌گیرد؟

زکات، همان حق مالی است که در مالی خاص یا بر فردی خاص برای پاک نمودن مال و صاحب آن تشریح گردیده، چه واجب باشد و چه مستحب؛ بنابراین زکات مال و زکات فطره و دیگر زکات‌های واجب و مستحب را شامل می‌شود، و ممکن است خمس اصطلاحی را نیز در برگیرد. ملاحظه مفهوم زکات به حسب معنای لغوی آن این مطلب را تأیید می‌کند؛ زیرا با ملاحظه مفهوم لغوی این واژه، تفاوتی میان خمس و زکات به مفهوم حصول

۱. الهمدانی، آقا رضا - مصباح الفقیه - مکتبه الصدر - قم - ج ۳ - ص ۱.

۲. منتظری، حسینعلی - کتاب الزکاة - مرکز نشر دفتر تبلیغات اسلامی - قم - ۱۴۰۴ هـ - ج ۱ - ص ۹.

۳. الشرباصی، احمد - المعجم الاقتصادي الاسلامی - المصدر السابق، ص ۹.

۴. القرطبی، ابو عبدالله - الجامع لاحکام القرآن - دار احیاء التراث العربی - بیروت - ۱۴۰۵ - ج ۱ - ص ۳۴۳.

برکت و پاک شدن نیست؛ به همین جهت در بسیاری از آیات، زکات به معنای عام آن در ردیف صلوات آورده شده است (نماز: واجب بدنی، زکات: واجب مالی). از سوی دیگر به فرض پذیرفتن، زکات هم ردیف خمس اصطلاحی، در این صورت ذکر آن در آیات قرآن از باب مثال می‌باشد، یعنی کنایه از هر نوع حق مالی است که خداوند تشریح فرموده است. در آیات قرآن تحریک بر انجام واجبات بدنی و مالی با هم مراد می‌باشد، و مؤمن کسی است که تعبد بر انجام هر دو داشته باشد؛ و این نکته شایان دقت است.^۱

۲. تاریخچه زکات در اسلام^۲

در تاریخ اسلام دو دوران مشخص دیده می‌شود، دوران مکه که همت پیامبر ﷺ و مسلمانان در آن مصروف تعلیم و تربیت نفرات و آموزش و تبلیغ می‌شد، و دوران مدینه که پیامبر ﷺ در آن دست به تشکیل «حکومت اسلامی» و پیاده کردن و اجرای تعلیمات اسلام، از طریق این حکومت صالح زد.

بدون شک یکی از ضروری‌ترین مسائل، هنگام تشکیل حکومت، تشکیل «بیت‌المال» است که به وسیله آن نیازهای اقتصادی حکومت بر آورده شود. به همین دلیل یکی از نخستین کارهایی که پیامبر ﷺ در مدینه انجام داد تشکیل بیت‌المال بود که یکی از منابع آن را «زکات» تشکیل می‌داد، و طبق مشهور این حکم در سال دوم هجرت پیامبر ﷺ تشریح شد. از آیات مختلف قرآن از جمله آیه ۱۵۶ سوره اعراف، و آیه ۳ سوره نمل، و آیه ۴ سوره لقمان، و آیه ۷ سوره فصلت که همه از سوره‌های مکی هستند، چنین استفاده می‌شود که حکم وجوب زکات در مکه نازل شده استولی هنگامی که پیامبر ﷺ به مدینه آمد و پایه حکومت اسلامی را گذارد

۱. منتظری، حسینعلی، *دراسات فی ولایة الفقیه و فقه الدولة الاسلامیه*، انتشارات سرایی، تهران، ۱۳۷۹، ج ۶ ص ۳۳.

۲. مکارم شیرازی، ناصر، *تفسیر نمونه*، دار الکتب الإسلامیة، تهران، ۱۳۷۴، ج ۸، ص ۴.

کلیات زکات □ ۳۳

و طبعاً نیاز به تشکیل بیت‌المال پیدا کرد، از طرف خداوند مأموریت یافت که خود زکات را از مردم بگیرد (نه اینکه خودشان به میل و نظر خود در مصارف آن صرف کنند).

آیه شریفه‌ی **خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً ...** (سوره توبه ۱۰۳) در این هنگام نازل شد. مشهور این است که بعد از نزول این آیه در سال دوم هجرت، مصارف زکات به‌طور دقیق در آیه ۶۰ سوره توبه بیان گردید. البته جای تعجب نیست که تشریح اخذ زکات در آیه ۱۰۳ باشد و ذکر مصارف آن که در آیه ۶۰ آمده است در سال نهم هجرت نازل شده باشد، زیرا آیات قرآن بر طبق تاریخ نزول جمع‌آوری نشده، بلکه به فرمان پیامبر ﷺ هر کدام در مورد مناسب قرار داده شده است.

۳. اهمیت زکات^۱

۳-۱. آیات

یکم. پرداخت زکات جزء واجبات مالی است:

در تفسیر المیزان^۲ ذیل آیه «**خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ**» آمده است: «این آیه شریفه متضمن حکم زکات مالی است، که خود یکی از ارکان شریعت و ملت اسلام است، هم ظاهر آیه این معنا را می‌رساند و هم اخبار بسیاری که از سوی ائمه معصومین علیهم‌السلام و از غیر ایشان نقل شده است.»
در حدود ۳۰ آیه از قرآن کریم به‌طور مستقیم بحث دادن زکات مطرح گردیده است که این تعداد آیه اهمیت زکات را می‌رساند.^۴

۱. قرآنی، محسن، *خمس و زکات*، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران، ۱۳۷۵.

۲. طباطبایی، سید محمد حسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه موسوی همدانی سید محمد باقر، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ ش، ج ۹، ص ۵۱۳.

۳. توبه، ۱۰۳.

۴. البقرة، ۴۳، البقرة، ۸۳، البقرة، ۱۱۰، البقرة، ۱۷۷، البقرة، ۲۷۷، النساء، ۷۷، النساء، ۱۶۲، المائدة، ۱۲.

ادامه در صفحه بعد

دوم. زکات هم‌ردیف نماز

در ۲۶ آیه از قرآن کریم زکات به همراه نماز ذکر شده است. در این آیات نخست پیوند فرد با خالق (نماز) و سپس پیوند با مخلوق (زکات) بیان شده است. این آیات بیان می‌کند که ایمان انسان، زمانی ریشه دار است که در عملش متجلی شود و او را از یک سو به خدا و از سوی دیگر به بندگانش نزدیک کند.^۱ برخی از این آیات در زیر آمده است:

وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ ارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ^۲

وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ مَا تَقَدَّمُوا لِنَفْسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ^۳

سوم. عدم پرداخت زکات را از اوصاف مشرکین

وَ وَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ^۴

چهارم. زکات در ردیف ایمان به مبدأ و معاد

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ وَ لَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ^۵

پنجم. زکات از نشانه‌های «دین قیم»

وَ مَا أَمَرُوا إِلَّا لِيُعْبَدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ خُنْفَاءَ وَ يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَ ذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ^۶

المائدة، ۵۵، الأعراف، ۱۵۶، التوبة، ۵، التوبة، ۱۱، التوبة، ۱۸، التوبة، ۷۱، مريم، ۳۱، مريم، ۵۵، الأنبياء، ۷۳، الحج، ۴۱، الحج، ۷۸، النور، ۳۷، النور، ۵۶، النمل، ۳، الروم، ۳۹، لقمان، ۴، الأحزاب، ۳۳، فصلت، ۷، المجادلة، ۱۳، المزمل: ۲۰ البينة، ۵

۱. دهقان، اکبر، زکات، ستاد اقامه نماز، تهران، ۱۳۸۴ هـ ش ص ۵۹.

۲. البقرة، ۴۳.

۳. البقرة، ۱۱۰.

۴. فصلت، ۷.

۵. التوبة، ۱۸.

۶. البينة، ۵.

ششم. زکات یکی از برنامه‌های دائمی مؤمنان
قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ^۱
هُدًى وَ بُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ
بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ^۲

هفتم. وجود زکات در ادیان گذشته

زکات از ابتکارات اسلام نیست، بلکه مثل نماز در شرایع پیشین هم وجود داشته است. به عنوان نمونه قرآن از قول عیسی بن مریم علیه السلام می‌فرماید: «و اوصانی بالصلاة و الزکاة ما دمت حیا و خداوند مرا تا زنده‌ام به نماز و زکات سفارش کرده است»^۳ و یکی از صفات حضرت اسماعیل علیه السلام را این طور بیان می‌کند: «و کان یأمر اهله بالصلاة و الزکاة - او همواره خانواده خود را به نماز و زکات امر می‌کرد.»^۴

۲-۳. روایات

یکم. زکات به عنوان یکی از پایه‌های دین اسلام شمرده شده است:
ائمہ علیهم السلام در روایات متعددی فرموده‌اند: بنای اسلام بر پنج پایه استوار است:
نماز، حج، زکات، روزه و ولایت.^۵

دوم. بر طبق روایات، شرط قبولی نماز پرداخت زکات است.
عن النبی صلی الله علیه و آله أنه قال: ان الله فرض علیکم الزکاة کما فرض الصلاة زکوا
أموالکم تقبل صلاتکم.^۶

۱. المؤمنون، ۴

۲. النمل، ۳

۳. مریم، ۳۱

۴. مریم، ۵۵

۵. الحر العاملی، محمد بن الحسن - وسائل الشیعة - مؤسسة آل البيت لاحیاء التراث - ۱۴۱۳ هـ ، ج ۱، ص ۱۳.

۶. السيد البروجردی، جامع احادیث الشیعة، مطبعة مهر، قم، جلد ۸ صفحه ۷، ۱۳۸۳ هـ ش